

črty renesancie a humanizmu a pokladať ich za jednoduché pokračovanie stredoveku, a v umení a architektúre vidieť iba imanentný vývin formy, nezodpovedá skutočnému historickému procesu, aký sa aj u nás odohrával.

Všeobecne sa dochádza čoraz jednoznačnejšie k poznaniu, že prínosom historickej i súčasnej architektúry jednotlivých krajín a národov nie je len to

spoločné, čo ju stmeluje s celkovým európskym a svetovým pohybom, ale najmä jej osobité črty, čo vyrástli zo špecifických domácich podmienok, vplyvom komplexu vnútorných faktorov danej oblasti. Nový zorný uhol sa usiluje zachytiť prúd architektonického vývinu v celej šírke, a tak nájsť pravdivejší celkový obraz. Aj z tohto hľadiska je prínos renesančnej architektúry na Slovensku pozoruhodný.

Poznámky

¹ Nikolaus Pevsner, významný anglický historik architektúry, píše v 7. vydaní svojej práce *Náčrt európskej architektúry* (1966): „Dosiť sme hovorili o prechode k talianskej renesancii len vo vzťahu k Francúzsku, Španielsku, Nemecku, Holandsku a Anglicku, je však faktom hodným osobitnej štúdie, že sa krajiny východnej Európy dostali k nej oveľa pohotovejšie ako väčšina krajín Západu. To sa týka Uhorska, Ruska, Čiech, Poľska a Rakúska. V Uhorsku, v Budíne už pred polovicou 15. storočia stavali domy „ad italicorum aedificiorum symmetriam“. Kráľ Matej Korvín, ktorý si vzal za ženu neapolskú princeznú, doviedol talianskych murárov a sochárov, niektoré z ich diel objavili pri súčasných vykopávkach v Budíne a na Vyšehrade (pozn. Je známe, že mal aj odpis Filaretovho traktátu). Jeden z jeho talianskych majstrov Aristotele Fioravanti z Bologne a Milána odišiel z Uhorska do Moskvy a tam, počnúc rokom 1475, staval Uspenskú katedrálu. Po nej nasledovala oveľa výraznejšia talianska katedrála sv. Michala, začatá roku 1504, ktorú tiež postavil Talian (Archangelský chrám, 1505—1509, milánsky architekt Aleviz Nový, pozn. I. K.). Obidve katedrály si však rovnako zachovali tradičnú rusko-byzantskú dispozíciu. Prvou čisto talianskou stavbou, čo do dispozície, pohľadov a všetkých detailov bola Bakóczova kaplnka v Ostrihomskej katedrále z rokov 1506—1507, t. j. 16 rokov po smrti Mateja Korvína. Po ňom nasledoval Vladislav II., kráľ český. Za Vladislava začal aj pražský dvor uplatňovať nový typ dekorácie. Vladislavská sála na Hradčanoch v Prahe, začatá roku 1493 Benediktom Rejtom, nemeckým murárom, má skvelú neskorogotickú klenbu s kružbovými rebrami, ale čisto renesančné okná sú pravdepodobne dielom umelcov pochádzajúcich z Uhorska, a v spojení s podivne zmiešanými motívmi, ako sú točité kanelované klasické pilastre a diagonálne umiestnené pilastre — je to znak zmätku, ktorý nájdeme napríklad na krakovskom hrade Wawel (kde sídlil Žigmund, brat Vladislava). Tamojšie portály z roku 1502 a ďalších rokov majú fantastické gotické nadpražia, ale vonkajšie rámy majú renesančné formy. Na Waweli pokračovali rozsiahle prestavby v čistej renesancii, počnúc rokom 1507, a Žigmundova pohrebna kaplnka, postavená v rokoch 1517—1533 florentským architektom, je naozaj celá v talianskom slohu. Zo všetkých týchto údajov a dátumov vyplýva, že Východ prijal renesanciu naozaj s náskokom pred Západom. Tento fakt prekvapuje len na prvý pohľad. Národné tradície východných krajín boli buď slabšie, alebo také cudzie Západu, že len čo sa politicky voči Západu otvorili, ich vládcovia boli ochotní prijať to, čo bolo najväčšmi súveké, nové a neobyčajné.

Toto vysvetlenie potvrdzuje situácia v Rakúsku, v krajine trochu bližšej nemeckej tradícii, a preto pomalšie sa vyrovnávajúcej s renesanciou (portál Salvátorskej kaplnky, Viedeň 1520 až 1525).“ (Pozn. PEVSNER, N.: *An Outline of European Architecture*, Harmondsworth 1966. Siedme vydanie; vo vydaní z roku 1957 citovaná časť ešte chýba.)

Sir Nikolaus Pevsner navštívil v lete 1968 Slovensko a videl niektoré z najzaujímavejších stavieb slovenskej renesančnej a ľudovej architektúry. Po návrate prepracoval aj stať o Československu, a najmä o Slovensku v rozšírenom nemeckom vydaní

svojho diela „Lexikón svetovej architektúry“ (1971). Pre zaujímavosť a v súvislosti s našou témou vynímame z hesla Československo časti o renesancii na Slovensku: „Podobne ako v Uhorsku, presadilo sa tu renesančné umenie včasšie ako hocikde inde v strednej Európe, v českých krajinách skôr v dvorskej palácovej architektúre, na Slovensku viacej v meštianskych stavbách radnice (Banská Bystrica, Bardejov, Levoča) . . . Na Slovensku si zachovali kaštieľe po vpáde Turkov a po bitke pri Moháči roku 1526 zväčša charakter stredovekých obranných kastelov (Banská Štiavnica, Bytča, Bratislava, Fričovce, Strážky). Osobitosťou „Slovenskej renesancie“ sú izolovane stojace zvonice (Poprad, Spišská Sobota, Vrbov, Kežmarok), ďalej svojrázne (sprostredkované pravdepodobne zo Sliezska) dekoratívne prvky na cimburí a korunné rímsy so slepými arkádami (kaštieľ Fričovce) . . .“ Sir Pevsner uvádza aj drevené kostoly, ktorých sa „predovšetkým na Slovensku zachovalo viacej ako hocikde inde v strednej Európe (Hervartov, Tmnovec, Tvrdošín, Tročany, Bodružal, Paludza) . . . a spomína „veľkolepú krajinnú polohu Spišského hradu . . .“

² Galeotti Martii Narniensis, *Salomon Hungaricus sive commentarius de . . . Matthiae Corvini, sapienter, egregie, fortiter et iocose dictis et factis. Viennae 1723.* (Citované z práce VAR-SIK, B.: *Slovenské listy a listiny z XV. a XVI. storočia*, Bratislava 1956.)

³ Nektori maďarskí umeleckí historici hovoria o „protorenesancii“ už v časoch vlády Ludovíta I. Veľkého Anjouovského (1342—1382) a Žigmunda Luxemburského (1387—1437), syna Karola IV. Dôvodí intenzívnym umeleckým životom na kráľovskom dvore, kde sa sústredili početní nemeckí, českí, burgundskí a talianski umelci. Napr. Žigmundovým architektom bol Marnetto Ammanatini, Brunelleschiho priateľ. Nový kráľovský palác v Budíne postavili v druhom a treťom desaťročí 15. storočia v talianskom gotickom slohu. Domy v meste, napriek gotickým formám, boli podľa kronikára postavené „ad italicorum aedificiorum symmetriam“. Je otázka, či tieto fakty stačia na prenesenie periodizácie prehistórie vývinu renesancie v Taliansku do Uhorska, na odôvodnenie takéhoto ponímania a označenia, ak nechceme celú gotiku vidieť ako prípravu na prechod k renesancii.

⁴ Hovoríme o renesancii na Slovensku s plným vedomím skutočnosti, že sa formovala v zložitom etnickom prostredí — masa vidieckeho obyvateľstva a drobných mestských remeselníkov bola slovenská, kolonisti, ktorí prišli do miest a dlho tu už žili, boli Nemci, a na juhu postupne vnikal k nám maďarský živel. Vieme aj to, že väčšina miest sa postupne — v 16. a 17. storočí sa v tom urobil veľký krok — poslovenčovala, domáci živel napokon odolával a prevládal; maďarizácia niektorých z našich miest bola oveľa neskoršou kapitolou. Národnostná otázka v tejto etape feudalizmu ani nebola taká vyhnaná ako v 19. a 20. storočí, ešte sa len začínala kryštalizovať, a dozaista existovalo aj isté spoločné povedomie určitých vrstiev obyvateľstva, spoločenských tried, aj napriek národnostným odlišnostiam, a prejavovalo sa i v kultúre tu žijúcich národností. Slovenskí a maďarskí remeselníci vtedy napríklad v mestách dosť často spoločne